

TICHÁ REVOLÚCIA OSOBNÉJ MOCI

BLANKA ŠULAVÍKOVÁ, KVS BK SAV, Bratislava

ŠULAVÍKOVÁ, B.: A Tacit Revolution of Personal Power
FILOZOFIA 57, 2002, No 9, p. 621

The paper offers an outline of Rogers' Person-Centered Approach, of his philosophy of human relationships and of his vision of the future world. Although Rogers' undoubtedly attractive project might be too optimistic for the most of contemporary European intellectuals, his ideas show clearly, how an important stream of contemporary psychological thought tries to find a meaningful perspective for modern humans. The author finds Rogers' optimism, his sympathy for humans and his admirable belief in the possibilities of human cooperation even surprising. Roger's insights contributed to a new understanding of important institutions of our time, as well as of reaching a personality change through empathy, acceptance, open communication and dialogue - preparing the ways for making use of the therapeutic potential of philosophy.

Už slovo *tichá* v názve tohto príspevku naznačuje, že pôjde o celkom inú *revolúciu*, než sme zvyknutí v súvislosti s týmito pojmom najčastejšie očakávať. Revolúcie nebývajú príliš často tiché a ak áno, potenciú hluku v sebe latentne obsahujú. "Ticho kráčam životom," uvedomil si v jednej chvíli a potom aj napísal významný americký psychológ Carl Ransom Rogers; myslel to rozhodne vážne a neskrýval, že sa z toho teší, samozrejme najmä z toho, že - ako veril - toto jeho tiché kráčanie sa nakoniec ukázalo ako *radikálna a revolučná* práca, ktorá prináša zmenu názoru na "moc a kontrolu v medziľudských vzťahoch" ([10], 13).

Na človeka orientovaný prístup. Na označenie terapeutických prístupov nadväzujúcich na postupy známeho amerického psychológa C. R. Rogersa (1905 - 1987) sa okrem termínu "Person-Centered Approach", ktorý začal sám autor používať až v 70. rokoch, zaužívali v anglosaskej oblasti termíny "Nondirective Therapy", "Person-Centered Therapy", "Client-Centered Therapy", v nemeckej tiež "psychoterapia rozhovorom", "terapia inkongruenciou" a ďalšie názvy, v ČR najčastejšie "na klienta či osobu zameraná psychoterapia", tiež "psychoterapia rozhovorom", "empatická terapia", ale často jednoducho "rogersovská psychoterapia"; u nás najmä "psychoterapia zameraná na človeka", "na človeka orientovaný (zameraný) prístup" alebo - najmä v niektorých prekladoch - sa môžeme stretnúť aj s termínom "človekom centrováný prístup". Myšlienky C. R. Rogersa sú základom jedného z najvplyvnejších prúdov psychologického myslenia súčasnosti a významným spôsobom presiahli rámec svojho odboru.

Empatia a akceptácia. Poradenské a terapeutické postupy, ktoré Rogers rozpracúval, možno v krátkosti charakterizovať ako nedirektívne, založené na vytváraní

neintervenujúcej ústretovej atmosféry terapeutom, pomocou ktorej sa klient otvára a dosahuje nový vhl'ad do svojej situácie. Základnou úlohou terapeuta je prostredníctvom empatie zrkadliť vnútorný svet pacienta, na základe čoho pacient spoznáva sám seba, postupne identifikuje vnútorné rozpory (inkongruencia), ktoré potom môže začať riešiť a odstraňovať. Prežívanie pacienta je v centre pozornosti terapeuta, ten je plne akceptujúci, autentický a empatický, vyjadruje aj vlastné prežívanie vo vzájomnom dialógu. To je základom aj pre prácu s malými i veľkými skupinami, v ktorých navyše pôsobia zážitky skupinovej korektívnej skúsenosti (pozri [13]).

Sám autor vymedzuje svoju polohu voči psychoanalýze a behaviorizmu, medzi hlavnými charakteristikami svojho prístupu pritom uvádza dôraz na snahu o docielenie takých osobnostných zmien (správania a prežívania), ktoré vedú k zvyšovaniu schopnosti klienta žiť plnohodnotne, ako aj záujem o filozofické problémy odvodené z psycho-terapeutickej praxe. Rovnaké princípy psychoterapie uplatňuje Rogers na všetky osoby bez ohľadu na diagnózu, teda bez ohľadu na to, či ide o psychotického, neurotického či zdravého jedinca. Za hlavnú odlišnosť svojho prístupu od psychoanalýzy považuje to, že kým v psychoanalýze sa terapeut usiluje interpretovať klientovi vzťah medzi súčasnosťou a minulosťou, na človeka zameraný prístup sa sústreďuje na súčasné prežívanie klienta a na odhalenie jeho vlastných významov. Kým psychoanalytik má rolu učiteľa a experta pri odhaľovaní klientovho vnútorného sveta, rogerovský terapeut sa snaží hodnoteniami a interpretáciami vyhýbať. Behaviorálna terapia zasa vychádza z predpokladu, že zmeny správania vznikajú v dôsledku externej kontroly podnetu a odmeny, jej cieľom je odstránenie symptómov bez súvislosti s vnútorným prežívaním klienta, naproti tomu Rogerson prístup akcentuje klientovo prežívanie, voľbu a riešenie.

V súčasnosti sa v rámci rogersovskej psychoterapie rozlišujú štyri hlavné prístupy: klasický, filozofujúci, eklektický a diferencovane integrujúci. Z nášho hľadiska najzaujímavejší *filozofujúci prístup* reprezentujú napríklad H. Swildens (Holandsko) a v americkom prostredí sa premieta do tzv. dialogickej psychoterapie M. Freidmana a R. Hycnera. Kladú si otázky bytostného určenia človeka, povahy medziľudských vzťahov, poslania človeka, zmyslu jeho života, opierajú sa o hlbšiu sebareflexiu človeka na základe širokého humanitného vzdelania a kultivovaného myslenia ([7]; [16]).

Koncept človeka. Rogersovu koncepciu odborníci začleňujú do oblasti humanistickej psychológie, ktorá sa v 60. rokoch uplynulého storočia vytvárala v reakcii na psychoanalytický, ale rovnako aj na behavioristický prúd¹ a akcentovala prístup k človeku ako celku, rešpektovanie jeho individuality a autonómie. Medzi jej významných predstaviteľov patria napr. aj J. Bugental, J. Cohen, Ch. Bühlerová a A. Maslow; ide však o široké diferencované hnutie, ktoré pozostáva z množstva smerov.² Niekedy sa na

---

¹ V roku 1962 vytvorili Americkú spoločnosť pre humanistickú psychológiu a v jej manifeste sa v tejto súvislosti píše: "Nechceme byť psychológmi považujúcimi človeka za veľkú bielu krysu, pomalý computer alebo uzlíček pudov." ([14], 149)

² V rámci tohto hnutia sa rozlišujú tri základné prúdy. Prvý priamo nadväzuje na fenomenológiu a fundamentálnu ontológiu (M. Heidegger), prípadne čerpá i z iných smerov filozofie ľudskej existencie. Druhý kladie dôraz na empirický prístup a jeho filozofické východiská sú blízke európskemu personalizmu a filozofom, ako sú S. Kierkegaard a M. Buber, tretí tvorí

jeho označenie používajú aj názvy ako "antropologická" alebo aj "filozofujúca" psychoterapia. Proklamuje presvedčenie, že ľudská bytosť je tvorivá a základnými determinantami jej konania sú hodnoty a intencionalita, vychádza z presvedčenia, že človek potrebuje žiť zmysluplne, chce rozumieť sebe i svetu a jeho založenie je pozitívne, že človek je jedinečná osobnosť, ktorá aktivizuje svoje vlastné potencie.

Tendencia k aktualizácii a rastu. Za vrodenu kvalitu, prítomnú v každom živom organizme, ktorá smeruje k využitiu celého potenciálu a rastu individua, považuje Rogers *aktualizačnú tendenciu*,³ za základnú charakteristiku človeka *tendenciu k rastu*. Človek je v Rogersovom ponímaní pozitívne založený v zmysle "základnej sociálnosti, pohybu vpred, racionality a realistickosti", teda jeho základné charakteristiky smerujú k rozvoju, diferenciacii a kooperatívnym vzťahom. Z rastovej tendencie u človeka vyplýva schopnosť poznať i meniť svet, z nej zodpovednosť za svoje konanie, ku ktorej patrí aj sloboda vyvierajúca zo schopnosti uvedomenia si dôsledkov vlastnej voľby. Na základe schopnosti porozumieť sebe samému, druhým i okolitému svetu je zároveň človek spolu s ostatnými spoluzodpovedný za svet, v ktorom žije ([9]; [12]).

Vrodená aktualizácia tendencia rozvíjať všetky svoje kapacity a možnosti teda vedie človeka k rastu, vyzrievaniu a obohacovaniu vlastného života, predstavuje nepretržitú vývojovú motiváciu, ktorá sa prejavuje zvyšovaním autonómie, celistvosti a zodpovednosti. Rogers hovorí, že človek "má v sebe kapacitu a sklon napredovať k zrelosti", čo sa prejavuje v sklone reorganizovať svoju osobnosť a vzťah k životu spôsobom, ktorý možno považovať za zrejší. Rastová tendencia je "naliehavá potreba, ktorá je zrejmä vo všetkých formách organického a ľudského života - rozširovať sa, rozvíjať sa, stávať sa nezávislým, rozvíjať sa, zrieť - tendencia vyjadriť a aktivizovať všetky kapacity organizmu, pokiaľ takáto aktivizácia zvýši hodnotu organizmu alebo osobnosti. Táto konštruktívna tendencia sa môže hlboko pochovať pod vrstvy psychologických obrán, môže byť skrytá za vypracovanou fasádou, ktorá popiera jej existenciu, ale verím, že existuje v každom človeku a čaká iba na vhodné podmienky, aby sa mohla uvoľniť a prejaviť" [[9], 39], tvrdí Rogers. Človek má podľa neho (od narodenia) schopnosť pozitívne hodnotiť zážitky rozvíjajúce jeho organizmus a negatívne tie, ktoré sú v rozpore s jeho aktualizátnou tendenciou. Ide o nepretržitý proces vnútorného hodnotenia a orientácie v sebe samom i vo svete, ktorý nás vedie k rozhodovaniu a konaniu. Uspokojenie podľa neho prežívame pri podnetoch, ktoré nás rozvíjajú bezprostredne i vo

neprehľadné množstvo prístupov inšpirovaných východnými praktikami: a náboženstvom, šamanizmom a pod. V rámci posledného sa začali uplatňovať rôzne iracionálne praktiky, mystické ezoterické výklady, odmietanie vedeckého overovania, intuitívne postoje. To sa však netýka prvých dvoch prúdov (rovnako ani Rogersa a jeho žiakov), ktoré kladú dôraz na empirický výskum ([4]; [7]; [14-17]).

³Aj podľa Maslowa je hlavnou hnacou osou ľudského života tendencia k sebarealizácii (self-actualization). Maslow rozdeľuje ľudské potreby (hierarchicky zdola nahor) na: 1. fyziologické, 2. potrebu istoty a bezpečia, 3. potrebu niekam patriť a byť milovaný, 4. potrebu ocenenia druhými a kladného sebahodnotenia, 5. potrebu sebaaktualizácie. Kým prvé štyri sú nedostatkové, nasmerované na odstránenie nejakého nedostatku, potreba sebaaktualizácie je rastová, nasmerovaná na presiahnutie prítomného stavu a dosiahnutie nadosobných cieľov, trvale smeruje k pohybu a pokroku (pozri [8]).

vzťahu k budúcnosti. Významnú rolu pri formovaní osobnosti a udržiavaní jej duševného zdravia majú vzťahy k ostatným ľuďom, špeciálne *akceptácia* druhými, ktorá vedie k pocitu bezpečia, vedomiu vlastnej hodnoty a formovaniu dôvery voči svetu. Špecifiká každého jednotlivca a jeho vlastností, ktoré sa prejavujú v konaní a správaní, majú teda interaktívnu povahu, vytvárajú sa v sociálnych vzťahoch. Preto je nesmierne dôležitá kvalita prostredia, v ktorom sa odohráva osobný rast a rozvoj človeka.

Filozofia medziľudských vzťahov. Ako Rogers postupne uplatňoval nové techniky práce s pacientmi a klientmi, zistil, že sa "pustil nielen do novej metódy terapie, ale do veľmi odlišnej filozofie života a vzťahov", ktorá je založená na "dôvere k jednotlivcom i celým skupinám, v schopnosť ľudí skúmať a rozumieť sebe samým a svojim problémom a riešiť ich", založenej na predpoklade, že "jedinec má v sebe ohromný zdroj porozumieť sám sebe, zmeniť poňatie seba samého, svoje postoje a svoje správanie, riadené samým sebou - a že tento zdroj možno otvoriť len v atmosfére, ktorá sa vyznačuje ozajstnosťou, otvorenosťou, úctou a porozumením" ([9], 43-51).

Človeka považuje Rogers za vjadre dobrú, sociálnu a racionálnu bytosť, verí v jeho vnútorné zdroje. Život podľa skutočných možností považuje za predpoklad jeho duševného zdravia a dôstojnej existencie. Psychoterapeutický proces túto snahu podporuje tým, že pomáha jedincovi porozumieť sebe samému, ako aj vzťahom, v ktorých žije, uvedomiť si vlastnú hodnotu a nájsť zmysel života. Jeho cieľom je dosiahnuť, aby sa jedinec stal nezávislejším od vonkajších okolností, slobodnejšie a odvážnejšie sa rozhodoval. Kým zakladateľ psychoanalýzy S. Freud sa nazdával, že keby sa uvoľnila základná ľudská prirodzenosť, nedalo by sa očakávať nič iné ako deštrukcia, Rogers bezhranične dôveruje ľudskej prirodzenosti. Freudov prístup na neho pôsobí pesimisticky a doslova až "desivo" ([10], 24).

Rogersove východiská v mnohom súzvučia s existencialistickými myšlienkami S. Kierkegaarda a M. Bubera. "Jednota prežívania" terapeuta a pacienta (klienta), o ktorú opiera svoje postupy, korešponduje s Buberovým chápaním "ozajstného vzťahu JA - TY" (pozri [2]). Rovnako ako Buber verí, že "len v živom vzťahu možno bezprostredne poznať bytnosť človeka, vlastnú len jemu" ([1], 153). Ide podľa neho o "nadčasové bytie v prežívaní". Jeho filozofia medziľudských vzťahov sa odvíja v intenciách Buberovho chápania: "Jedinec je faktom existencie, ak nadväzuje živý vzťah s inými jedincami; celok je faktom existencie, ak pozostáva z jednotiek živého vzťahu. Fundamentálnym faktom ľudskej existencie je človek s človekom." ([1], 150) S existencialistickými filozofmi nachádza Rogers zhodu aj v názore na miesto abstraktného myslenia; Buber hovorí o potrebe "vitálneho poznania" ([1], 149-150) a Rogers podčiarkuje, že človek je múdrejší ako jeho intelekt a vlastné prežívanie môže byť pre neho primeraným vodidlom" ([10], 183).

Súhlasné rezonancie môžeme nájsť aj medzi Rogersovými postojmi a Kierkegaardovými úvahami o revolučnej dobe, keď hovorí, že "každý človek musí pracovať na svojom vyslobodení", brojí proti nivelizácii jednotlivca, volá po "vnútornej účasti" na medziľudských vzťahoch, vyzdvihuje osobnú zaniatenosť človeka a jeho vrúcnu citovú angažovanosť v živote osobnom i spoločenskom (pozri [6]). K téme svojich existencialistických inšpirácií Rogers hovorí, že keď zoznámil s prácami S. Kierkegaarda a M.

Bubera (s tým neskôr aj osobne), cítil sa veľmi posilnený vo svojom novom prístupe, ktorý bol - ako s prekvapením zistil - "domácou odrodou existenciálnej filozofie" ([12], 43-44).⁴ Spomína tiež, že sa mu páčia niektoré buddhistické a zenové nauky, kde nachádza myšlienkové paralely napríklad v aforizmoch čínskeho mudrca Lao-c-eho; sto-tožňuje sa s jeho cieľom "pomáhať všetkým bytostiam k slobode" a hovorí, že jeho snahou je rovnako *oslobodzovať prirodzenosť ľudí a ich osud*" ([12], 46).

Pôsobnosť svojej koncepcie sa Rogers usiloval preniesť aj za hranice poradenskej a klinickej praxe, najmä do oblasti vzdelávania, podnikania, rodinných, sociálnych, dokonca medzinárodných vzťahov.⁵ Rozširovanie zorného poľa jeho pozornosti sprevádzala aj posledná zmena názvu jeho koncepcie z "na klienta orientovaného prístupu" na "na človeka orientovaný prístup" a z "terapie" na "prístup". V tejto súvislosti píše o svojom hlbokom presvedčení, že filozofia medziľudských vzťahov, ku ktorej dospel, sa dá aplikovať na všetky situácie, v ktorých sa ľudia ocitajú: "Som presvedčený, že sa dá využiť v terapii, manželstve, pri výchove detí, pri vyučovaní, vo vzťahu ľudí s vysokým postavením k ľuďom v nízkom postavení, vo vzťahu ľudí jednej rasy k ľuďom inej rasy. Som dokonca taký drzý, že verím, že môže byť efektívna aj v situáciách, kde sa teraz uplatňuje aj hrubá sila - napríklad v politike, najmä v kontakte s inými národmi." ([12], 48)⁶

Moc bezmocných a sociálne zmeny. Významné miesto pripisuje Rogers *inverzibilite slobody*, ktorú opisuje takto: "Ak raz človek - dieťa alebo dospelý - zakúsi zodpovednú slobodu, bude sa o ňu usilovať neustále. Sloboda správania môže byť celkom potlačená maximálnym použitím rôznych druhov moci vrátane prinútenia, ale nemožno ju odstrániť alebo zničiť." ([10], 144) Ľudia, ktorí prešli takouto skúsenosťou, sú schopní podľa Rogersa ovplyvňovať okolnosti vlastných životov aj životov iných. Môžu spoznať, že "aj v situácii, v ktorej oficiálne nemajú nijaké slovo, nijakú kontrolu ani autoritu, fakt, že sa spoliehajú na to, čomu veria, že akceptujú a žiadajú pre seba ako zodpovedných slobodných ľudí uznanie, môže mať ohromný dopad." Platí to aj v politických situáciách, kde je prítomná nerovnosť moci a v ktorých má moc niekoľko

---

⁴Na inom mieste píše podrobnejšie: "Neštudoval som existenciálnu filozofiu. S prácou Sørensa Kierkegarda a Martina Bubera som sa prvý raz oboznámil v Chicagu na naliehanie študentov teológie, ktorí pracovali so mnou. Boli si istí, že myslenie týchto mužov sa mi bude v mnohom pozdávať, a mali pravdu. Hoci v Kierkegaardovi je veľa vecí, ktoré sa mi vôbec nepáčia, často sa tam nájdu hlboké myšlienky a vhľady, krásne vyjadrujúce názory, ktoré som dovtedy nebol schopný formulovať." ([9], 164)

⁵V 80. rokoch ho záujem o mierové riešenie konfliktov priviedol k usporiadaniu celého radu workshopov medzi znepriatelenými stranami (V roku 1985 napríklad tzv. Rust Workshop o Strednej Amerike).

⁶V tomto kontexte stojí za pozornosť aj jeho pohľad na aktuálnu americkú politiku: Celou svojou silou napádam súčasné americké presvedčenie viditeľné v každej fáze našej zahraničnej politiky a obzvlášť v našich chorých vojnách, že moc vytvára právo. To je podľa môjho názoru cesta k vlastnému zničeniu. Súhlasím s Martinom Buberom a starodávnymi východnými mudrcami: Ten, kto sa vnucuje, má malú viditeľnú moc. Ten, kto sa nevnučuje, má veľkú tajnú moc." ([12], 48)

ľudí a uplatňuje ju pri ovládaní životov iných ľudí. Znamená to teda podľa Rogersa, že "bezmocní majú moc" ([10], 156).

Rogersom predstavená osobná moc je úplne neagresívna, založená na vnútornej sile človeka usporiadať si a naplniť vlastný život zmysluplným obsahom, dosahovať autonómiu a slobodu ako nevyhnutnú podmienku osobnostného rastu. Jeho terapeutické metódy sú nedirektívne, postavené na empatii, akceptácii a vhláde do životných okolností a prežívania človeka, a aj *moc*, o ktorej hovorí, je taká istá. Z jeho textov vyplýva osobitá predstava zmeny *inštitucionalizovanej moci* prostredníctvom jej kultivácie, a to predovšetkým cestou prehlbovania slobody a autonómie jednotlivcov; ide vlastne o postupnú zmenu charakteru spoločenskej moci na základe presadenia moci individuálnej, emancipáciou jednotlivcov od moci spoločenskej, odstraňovaním jej odosobnenosti, prehlbovaním vnútornej demokracie inštitucionálneho usporiadania.

Humanistická transformácia spoločnosti. Svoju nádej na uskutočnenie pozitívnej spoločenskej transformácie Rogers opiera o prebiehajúce zmeny v systémoch moderných presvedčení: "Čoraz viac sa dbá na osobnú slobodu voľby a s tým súvisí väčší odpor voči konformite a prijímaniu autority. Narastá opozícia a antipatia k veľkým organizáciám, inštitúciám, korporáciám a byrokracii." ([12], 244) "Ďalším trendom je humanizácia inštitúcií zvnútra jednoduchým nevšímáním si nezmyselných pravidiel", odmietanie súčasnej pokryteckej kultúry ([10], 194). "Život v novom a odlišnom systéme hodnôt je podľa Rogersa najrevolučnejším konaním, pre aké sa človek dokáže rozhodnúť, a západná kultúra sa v tomto zmysle nachádza na hranici veľkého obratu ([10], 205). "Viektor vedeckých, spoločenských a sociálnych zmien duje mocne," nazdáva sa Rogers a dodáva, že "neúprosne vedú smerom k väčšej humánosti." Nový svet bude ľudskejší, založený na preskúmaní a rozvinutí bohatstva a kapacity ľudskej mysle a ducha. Bude to svet, ktorý si cení jednotlivého človeka, svet s obnovenou láskou a úctou k prírode, bude sa v ňom rozvíjať humánnejšia veda založená na menej rigidných koncepciách, uvoľní sa tvorivosť, pretože ľudia budú cítiť svoju slobodu, silu a schopnosti, budú integrovanejší a úplnejší ([12], 250). Čoraz viac ľudí bude odkrývať netušené sily našej vnútornej inteligencie, zažívať zmenený stav vedomia. Tieto tlaky sa budú zväčšovať, až kým nespôsobia zmenu paradigmy. Budú doma vo svete procesu a zmien, v ktorom myseľ v širokom zmysle slova je vedomá a vytvára novú realitu, budú schopní posunúť paradigmu.⁷

Nepriatelia novej paradigmy. Nová paradigma sa však musí podľa Rogersa presadiť voči významným presvedčeniam konvenčného sveta, ktoré ohrozujú perspektívy ľudstva. Tie sú zakotvené v nasledujúcich tézach: "*Štát nadovšetko*" (vládnuca elita

---

⁷O doslova revolučnom pôsobení novej paradigmy je presvedčený aj Maslow, ktorý hovorí, že prístupy humanistickej psychológie sa už začínajú používať vo výchove, priemysle, náboženstve, rôznych organizáciách, v manažmente a pod.. dodáva: "Musím priznať, že tento humanistický pohyb sa stal revolúciou v tom najpravdivejšom, najstaršom zmysle sova, v akom robili revolúciu Galileo, Darwin, Einstein, Freud a Marx. Ide o nové spôsoby vnímania a myslenia, o nové predstavy o človeku a spoločnosti, o nové koncepcie etiky a hodnôt, o nové smery, ktorými sa môžeme uberať." ([8], Predhovor k druhému vydaniu).

a masívna byrokracia, ktorá ju obklopuje, sú agresívne voči ľuďom s odlišnými hodnotami a cieľmi, voči tým, ktorí kladú sebarealizáciu pred výkon, osobný rast pred zisk). "*Tradicia nadovšetko*" (inštitúcie - spoločenské, vzdelávacie, náboženské, rodinné - stoja v priamej opozícii voči každému, kto odmieta tradíciu). "*Rozum nadovšetko*" (veda a vláda sú postavené na predpoklade, že kognitívne uvažovanie je jedinou dôležitou funkciou ľudstva, panuje presvedčenie, že racionalita vyrieši všetko). "*Ľudské bytosti treba formovať*" (v záujme sociálnej regulácie vykonáva kontrolu nad ľuďmi komplexná sieť, tzv. "vojensko-ekonomicko-priemyselno- mediálne-policijná byrokracia", ktorá sa usiluje eliminovať nekonformné spôsoby života). "*Naveky udržať status quo*" (zmena sa pociťuje ako neistá, znamená ohrozenie, plodí preľaknutých a nahnevaných ľudí). "*Naša pravda je skutočná pravda*" (hľadajúci jemný človek naráža na odpor ľudí všetkých ideových prúdov a presvedčení, ktorí si myslia, že vlastnia pravdu); ([12], 248-250) Súčasná kultúra, založená na uvedených prístupoch jedincov, podmieňuje, oceňuje a utvrdzuje v správaní, ktoré je na mierené proti ich prirodzenosti. Vedie u väčšiny ľudí k odcudzenému správaniu a rozdzvojeniu do nekompatibilných behaviorálnych systémov a k disociácii, čo je "vzorom a základom všetkej psychologickkej a sociálnej patológie ľudstva" ([10], 185). Rogers je presvedčený, že prirodzený a efektívny spôsob ľudského života túto disociáciu a rozdzvojenie nemusí zahŕňať, môže smerovať "k integrovanej jednote, v ktorej sa správanie riadi vnútorným prežívaním, ako aj vedomím, ktoré sa nad týmto prežívaním vznáša. Vyžaduje si to však "individuum, ktoré je plne otvorené dvom hlavným zdrojom: dátam pochádzajúcim z vnútorného prežívania a dátam pochádzajúcim z prežívania vonkajšieho sveta" ([10], 186).

Človek zajtrajška. Nádejou a novou tvárou sveta sú podľa Rogersa ľudia, ktorí sa vyznačujú otvorenosťou (voči vonkajšiemu i vnútornému svetu, prežívaniu, novým spôsobom videnia, bytia i myšlienkam a koncepciám); *veľkým záujmom o autenticitu* (odmietajú pretváрку, podvody a dvojtvárnosť, snažia sa o vytváranie prostredia dôvery); *nedôverou voči vede a technike zameranej na dobytie prírody a ovládanie ľudí* (využívanie vedy na zvýšenie sebauvedomovania ľudí); *úsilím o celistvosť* (snahou dosiahnuť celistvosť života, kde sú myslenie, citenie, telesná a psychická energia integrované v prežívaní); *túžbou po intimite* (hľadaním nových foriem blízkosti, komunikácie v komunite plnej pocitov i rozumu); *sú v procese* (vítajú spôsob bytia založený na vnútornej zmene); *starostlivosťou o druhých* (ak to potrebujú); *ekologickým myslením*; *antiinštitucionalizmom* (pociťujú antipatiu k nepružným byrokratickým inštitúciám); *autoritou zvnútra* (dôverujú vlastnému prežívaniu, nedôverujú autoritám, vytvárajú si vlastné morálne úsudky a neposlúchajú nespravodlivé zákony); *nedôležitosťou materiálnych vecí* (sú ľahostajní voči materiálnemu pohodliu a odmenám); *túžbou po duchovnom* (hľadajú hodnoty, ktoré presahujú jednotlivca, snažia sa prežívať život vo vnútornom pokoji).

Rogers verí, že ľudia s uvedenými hodnotami sa zaslúžia o novú spoločenskú realitu: "Ľudia zajtrajška sú presne tí, ktorí sú schopní pochopiť a absorbovať tento posun paradigmy. Oni budú schopní žiť v tomto novom svete, ktorého obrisy sú viditeľné stále iba nejasne. Ale ak nezlyháme, tento nový svet nevyhnutne príde, transformuje našu spoločnosť." ([10], 186) Svoje presvedčenie opiera o poznanie, že aj v prostredí

konzumnej kultúry západného sveta žijú ľudia presadzujúci hodnoty, ktoré podporujú kultúru smerom k *neodefenzívnej otvorenosti vo všetkých medziľudských vzťahoch* - v rodine, vo vykonávaní pracovných úloh, v systéme vládnutia, smerom k *objavovaniu vlastného JA*, rozvoju mysle a tela, *oceňovaniu jednotlivcov bez ohľadu na to, kým sú*, bez ohľadu pohlavie, rasu, postavenie a vlastníctvo, k *rešpektujúcemu a vyrovnanému vzťahu s prirodzeným svetom*, *vyrovnanějšíemu rozdeľovaniu materiálnych statkov*, *k spoločnosti s minimálnou štruktúrou*, *k ľudskému chápaniu vedy a tvorivosti všetkých druhov vrátane oblasti spoločenských vzťahov* ([10], 205-206).

Kľúč k presvedčeniu o pozitívnej perspektíve nového človeka spočíva už v samotných základoch Rogersovho vitalistického stanoviska: "Organizmus sám seba kontroluje. Za normálnych okolností smeruje k vlastnému rozšíreniu a nezávislosti od vonkajšej kontroly." [10], 179) Všetko živé teda smeruje k sebaregulácii a vzd'aloňovaniu od kontroly externými silami.⁸ Na rozdiel od Freuda, ktorý neverí v pozitívne nasmerovanie ľudskej prirodzenosti, považuje potrebu autority za jednu z bazálnych charakteristík ľudskej psychiky a kontrolu v medziľudských vzťahoch za nevyhnutnú podmienku fungovania spoločnosti, Rogers verí, že základnej ľudskej prirodzenosti sa netreba báť, ale jej treba umožniť zodpovedné sebavyjadrenie. Jednotlivci i skupiny v atmosfére porozumenia a starostlivosti dokážu zodpovedne a citlivo budovať svoje individuálne a skupinové ciele. Freudov názor, že skupina chce byť ovládaná, utláčaná a báť sa svojich vodcov, ho nesmierne poburuje: "Freudov pohľad na skupiny je podobne pesimistický a desivý. Skoro by sa zdalo, že Hitler musel tieto názory študovať a prisvojiť si ich." [10], 24)

Divoká fantázia? Rogers kladie veľký dôraz aj na aktivity utláčaných skupín, ktoré môžu podľa neho prispievať k zmene vlastného postavenia. Podobne ako Foucault vie, že k zásadnej zmene spoločnosti nedôjde, ak sa nezmenia mocenské vzťahy na každodennej úrovni života ľudí (v rodine, škole, sexuálnych vzťahoch a pod.). Na rozdiel od neho zostáva však Foucault voči možnosti konečného oslobodenia človeka spod nadvlády a akejkol'vek autority skeptický (pozri [10], 151). Napokon však ani Rogers nehovorí o nejakom definitívnom stave slobody, ale o smerovaní k nej v procese permanentnej zmeny. Kým však Foucault (ako prívrženec nominalizmu) odmieta uznať nejakú všeobecnú ľudskú prirodzenosť, Rogers smerovanie k slobode považuje za základ takejto prirodzenosti. Nádej na pozitívne zmeny vyvierajú u Rogersa z predstavy postupného pretvárania inštitúcií kontrolovaných externou mocou na kooperatívne formy ich fungovania na každom stupni na báze obmedzovania kontroly, presadzovania slobody a tvorivosti. Jeho stanovisko priamo predpokladá, že ľudia sa budú angažovať v procese spoločenských zmien a nebudú stáť mimo nich. K zmenám na každej úrovni sa dospeje v boji s neplodnými hodnotovými orientáciami, ktoré v strachu pred zmenami umelo udržiavajú autoritatívne štruktúry a demagogické prístupy.

Nesporne prítiažlivá vízia nového sveta budúcnosti, ku ktorej Rogers dospel, je pre väčšinu dnešných európskych intelektuálov pravdepodobne priveľmi optimistickou predstavou, hoci ani oni by zrejme neidentifikovali zmeny, ktorými by sa malo uberať

⁸ V tejto súvislosti Rogers zdôrazňuje: "Goldstein, Maslow, Angyal, a iní zastávajú podobné stanovisko a ovplyvnili moje vlastné uvažovanie." [10], 179)

postavenie človeka, príliš odlišne. Aj samotný jej autor bol nútený konštatovať, že súčasná vyspelá moderná spoločnosť sa usiluje riešiť svoje problémy skôr pokusmi o okliešťovanie demokracie, prehlbovaním štátnej kontroly a smeruje proti individuálnej zodpovednej moci. Navyše: "Nedôvera priemerného človeka v uskutočniteľnosť politickej demokracie akéhokoľvek druhu narastá, nehovoriac už o prístupe, ktorý by rozptýlil moc, kontrolu a rozhodovanie do všetkých oblastí života. Je dokázané, že ak by bola Listina práv, ktorá je súčasťou našej ústavy, prepísaná do moderného jazyka a dala by sa o nej hlasovať, bola by odmietnutá. Práva a povinnosti občana nie sú viac považované za vzácne." ([10], 187) Rovnako práva na slobodu myslenia a prejavu sa vysoko necenia, medzi ľuďmi existuje plynulý trend smerom k zrieknutiu sa osobných slobôd, človek umožňuje, aby sa moci ujali silnejšie ruky. V tomto kontexte sa Rogers zmieňuje o svojich pochybnostiach, či sa nový človek budúcnosti skutočne vynára, alebo je len jeho "divokou fantáziou", avšak vieru v jeho existenciu napokon nekoriguje.

Rogersova vízia sveta budúcnosti zohráva predovšetkým funkciu motivačnú a mobilizačnú vo vzťahu k ľudským aktivitám a je predovšetkým výrazom a dokladom toho, ako sa jeden z dôležitých prúdov psychologického myslenia 20. storočia pokúsil nájsť zmysluplnú perspektívu pre človeka modernej spoločnosti. Nebolo by príliš prínosné podrobovať ju komparatívnemu rozboru z hľadiska dnešných rozpracovaných sociálnych koncepcií. Táto predstava sa sformovala v procese hľadania východísk pre konkrétnych ľudí v konkrétnych okolnostiach života, vyvinula sa v procese terapeutickú praxe, kde sa hodinu po hodine, deň po dni treba boriť s vážnymi problémami a ľudským nešťastím. Je až prekvapivé, k akým odzbrojujúco optimistickým postojom, láskavému pohľadu na človeka a pozoruhodnej viere v možnosti ľudskej kooperácie Rogers dospel. Jeho každodenné úsilie o obrodienie ľudských schopností prežiť a naplniť život zmysluplným obsahom prinieslo významné podnety. Impulzy rogerovskej psychológie ešte aj v prvej dekáde 21. storočia pomáhajú lámať ľady skostnatených prístupov v mnohých oblastiach spoločenského života. Rogersove prístupy do veľkej miery prispeli k oslobodzovaniu výchovy od direktívnych metód, k jej vymaneniu (či skôr ešte stále len vymaňovaniu) z tradičných postupov, prispeli k zmene pohľadu na dôležité inštitúty súčasnosti, ale najmä na dosahovanie osobnostnej zmeny prostredníctvom empatie, akceptácie, otvorenej komunikácie a dialógu. Tým posledným sa pripravila pôda a naširoko otvorili dvere aj pre aktivity zamerané na využitie terapeutického potenciálu filozofie pri obnovovaní vitality ľudskej psychiky. Do nich vstúpilo v osemdesiatych rokoch minulého storočia aj hnutie filozofického poradenstva, ktoré sa usiluje pomôcť človeku kultivovať jeho myslenie a spôsoby života pomocou špecificky filozofickej výbavy.

LITERATÚRA

- [1] BUBER, M.: *Problém člověka*. Praha 1997.
- [2] BUBER, M.: *Já a ty*. Olomouc 1995.
- [3] BURAJ, I.: *Foucault a moc*. Bratislava, 2000.

- [4] JUNKOVÁ, V.: "Rogersovská psychoterapie". In: Vymětal a kol.: *Obecní psychoterapie*. Praha 1997.
- [5] PROCHASKA, J., O. - NORCROSS, J., C.: "Terapie zaměřená na člověka". In: *Psychoterapeutické systémy*. Praha, Grada Publishing 1999.
- [6] KIERKEGAARD, S.: *Současnost*. Olomouc 1996.
- [7] KRATOCHVÍL, S.: *Základy psychoterapie*. Praha 1997.
- [8] MASLOW, A. H.: *Ku psychologii bytí*. Modra 2001.
- [9] ROGERS, C. R.: *Ako byť sám sebou*. Bratislava 1995.
- [10] ROGERS, C. R.: *O osobnej moci*. Modra 1999.
- [11] ROGERS, C. R.: *Klientom centrovaná terapia*. Modra 2000.
- [12] ROGERS, C. R.: *Spôsob bytia*. Modra 1997.
- [13] ROGERS, C. R.: *Encountrové skupiny*. Modra 1998.
- [14] VYMĚTAL, J.: "Základy rogersovské psychoterapie". In: Růžička, J. (Ed.): *Psychoterapie I*. Praha 1996.
- [15] VYMĚTAL, J. - SPEIRER, G., W.: "Rogersovská psychoterapie a její přínos k etiopatogenezi psychogenních onemocnění". In: *Československá psychologie*, roč. 34, 1990, č. 2.
- [16] VYMĚTAL, J.: "Příspěvek k současné rogersovské psychoterapii". In: *Československá psychologie*, roč. 37, 1993, č. 6.
- [17] VYMĚTAL, J.: *Rogersovská psychoterapie*. Praha 1996.

PhDr. Blanka Šulavíková, CSc.,
KVS BK SAV
Dúbravská cesta 9
813 64 Bratislava
SR